SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Senfølger efter kræft

Holbæk den 18. september 2019

Ved Marianne Nord Hansen
Formand for Senfølgerforeningen

Esther Zoe
Telefonlinjen
Tovholder for netværksgruppe

Danish Cancer Survivorship and Late Effects Group

www.senfoelger.dk

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hvad skal du være opmærksom på

- Er du informeret om eventuelle senfølger ? eller tegn på tilbagefald ?
- Hvad skal du være opmærksom på ?
- Hvor kan du hente hjælp ? Hvad findes af viden ? Gode erfaringer og gode råd ?
- Og hvad kan du selv gøre ?

Hvem har ansvar for udredning og behandling for senfølger?

Speciallæge

Onkolog
kirurg
hæmatolog

Egen læge

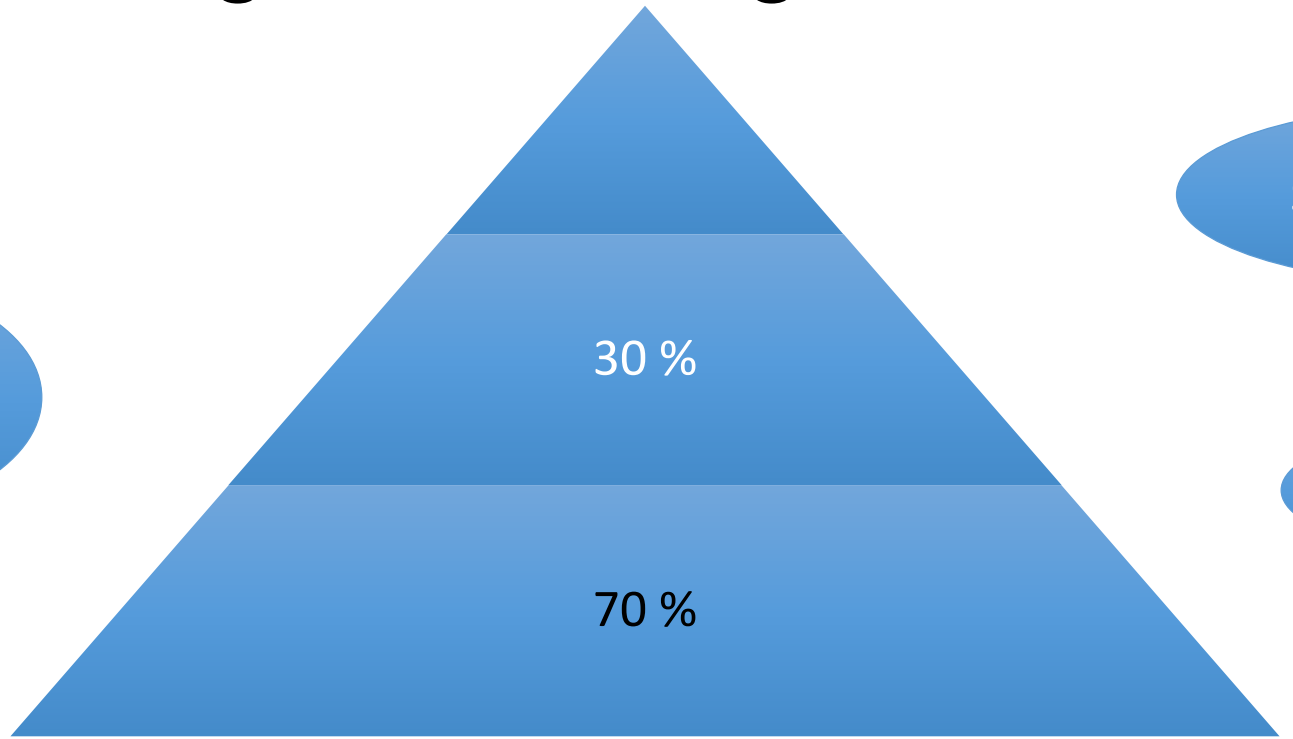

Senfølgeklinikker

Kommune/sund
hedscenter

En database vil give mere nøjagtige tal

% = Engelske estimater, ”Forløbsprogram for Rehabilitering og Palliation…2012”, SST (s. 7,29)

Antal patienter = Sundhedsstyrelsens tal

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Vi
indsamler viden
om senfølger

Vi
formidler viden
om senfølger

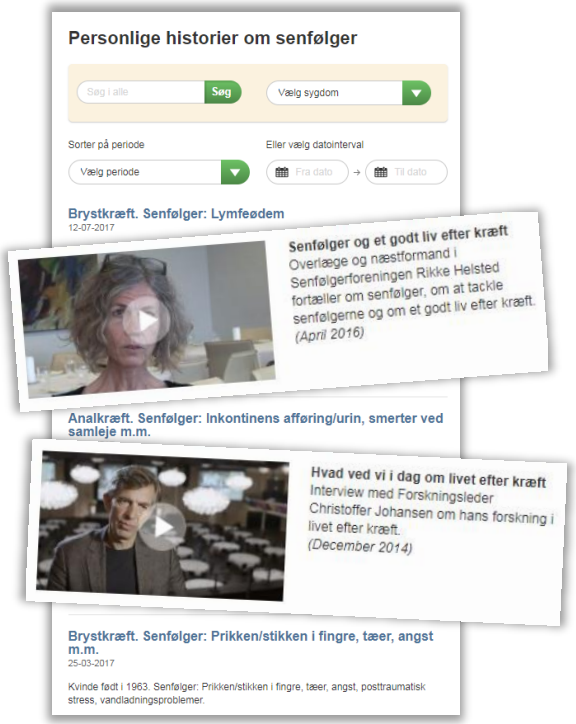

Vi
øger forståelsen
for senfølger

Vi
påpeger problemer
i systemet

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Vi har
netværksgrupper
- mød ligestillede

Vi har
Senfølgerlinjen
- ring og få hjælp

Vi har
personlige historier
- se andres erfaringer

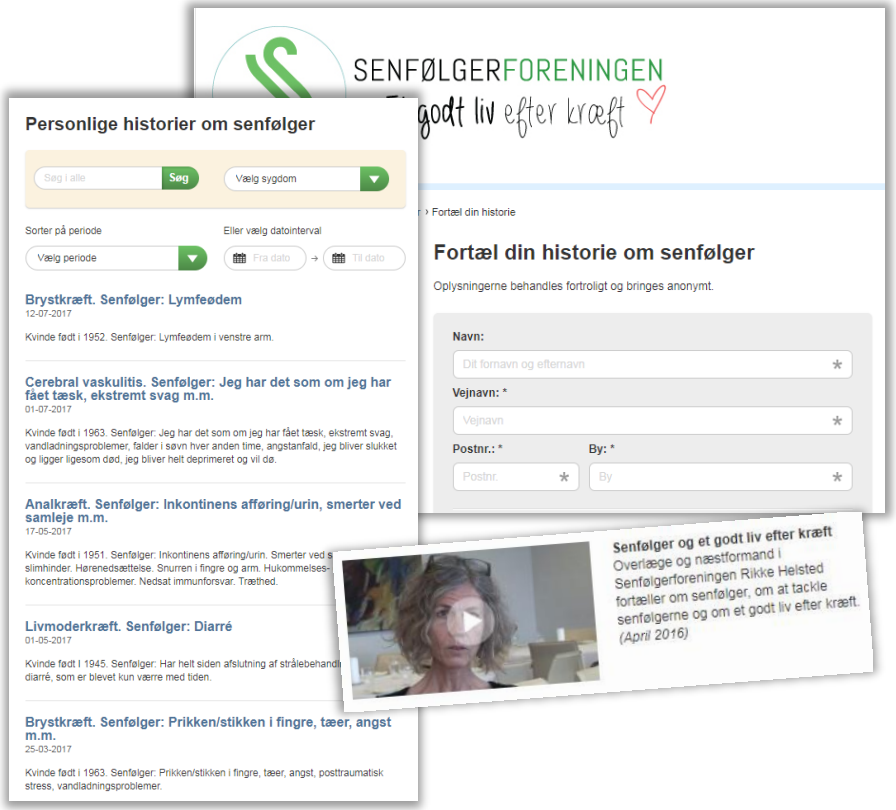

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Spørg socialrådgiveren om senfølger og arbejde

- Se Senfølgerforeningens hjemmeside: www.senfoelger.dk

Socialrådgiver Rebekka Lykke arbejder med sygedagpenge og har særlig tilknytning til kræftramte med senfølger

Rebekka **tilbyder** råd og vejledning om arbejdsmarkedtilknytning, sagsgang ved kommunen, sygehus og egen læge, økonomisk hjælp, lovgivning mv

- Eller kontakt din lokale Kræftforening -rådgivning

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Gratis telefonkonsultation om at mestre senfølger

Psykolog Inge Kaldahl:

Medlemmer tilbydes en gratis konsultation med henblik på eventuel guiding til anden rådgivning og træffes på:

Mobil: 61 65 93 96

eller på

inge@ingekaldahl.dk

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Definition af senfølger

Der eksisterer ikke en vedtaget international definition på senfølger

"Senfølger er helbredsproblemer, der opstår under primær behandling og bliver kroniske, eller som opstår og manifesterer sig måneder eller år efter behandlingen er afsluttet.

Der er tale om fysiske, psykiske eller sociale forandringer, der er en følge af kræftsygdommen og/eller behandlingen af denne.

Senfølger omfatter også ny primær kræftsygdom"

Kilde: Christoffer Johansen: Videns opsamling på senfølger efter kræft hos voksne, Sundhedsstyrelsen 04.10.2017.

Eksempler på fysiske og psykiske senfølger af kræft og kræftbehandling

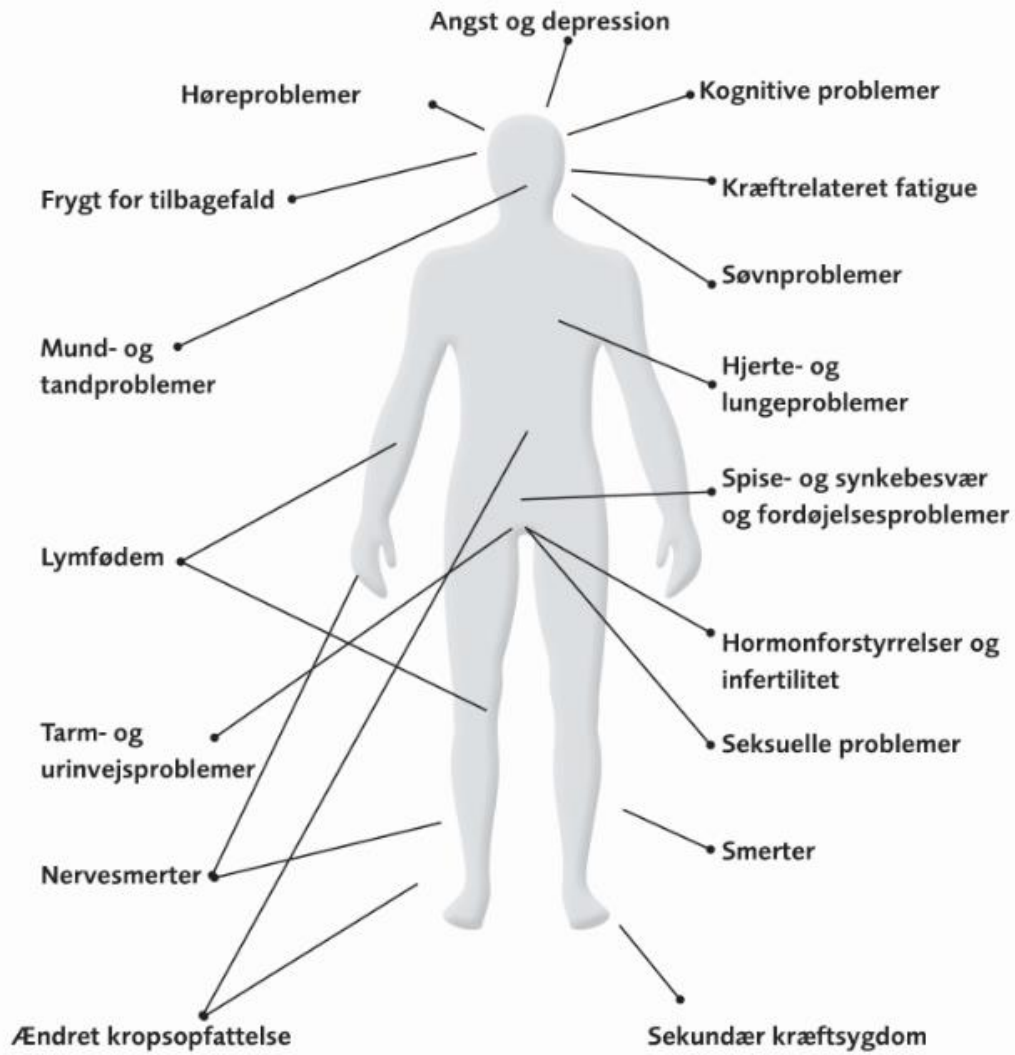

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Årsager til senfølger

- **Kirurgi** med øget risiko for at nervebaner, bindevæv og muskulatur bliver beskadiget
- **Kemoterapi** med øget risiko for inflammation og nedsat immunsystem, samt at kemoen bombarderer centralnervesystemet med impulser, som kan medføre, at nervesystemet bliver "omkodet" og reagerer hurtigere på impulser udefra
- **Strålebehandling** med øget risiko for skader på nerver og væv, fx celler i tarmvæg, som erstattes af arvæv
- **Antihormonbehandling**
- **Kræftdiagnose som følgesvend**

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Andre årsager til senfølger

- Komorbiditet, fx diabetes, gigt, samtidig med kræftdiagnosen
- Tidligere håndtering af livet
- Alder
- Socioøkonomiske forhold
- Bor alene
- Livsstil
- Genetik

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Flere kræftpatienter skal leve med senfølger

- Det forventes, at kræft stiger 35-60% over de næste 15 år
- Kræftpatienter overlever og lever længere med sygdommen
- Befolkningen bliver ældre
- Nye behandlinger

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hvor mange får senfølger efter kræft?

2.500 kræftpatienter til rehabilitering på Dallund

96 pct. havde senfølger efter deres kræftbehandling

60 pct. af dem havde indgribende senfølger

Nye data kommer fra Kræftens Bekæmpelse i efteråret 2017 med 10.000 deltagende patienter, som skal følges i 2 år.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Ved patienterne nok om senfølger?

Kræftpatienter giver udtryk for:

at de ikke er tilstrækkeligt informeret om senfølger

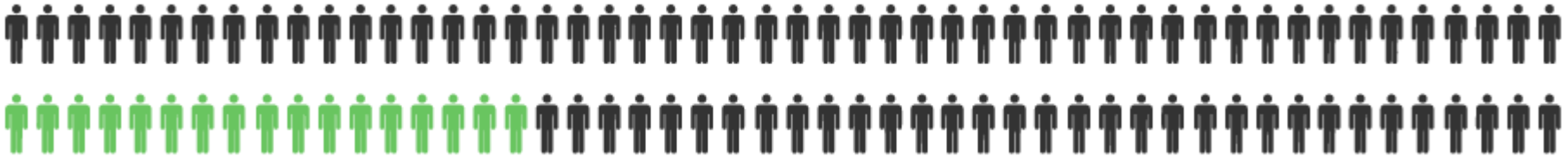

Kun 17 pct. oplevede at have fået information om senfølger, selv om 90 pct. havde et ønske om det

Kilde: Barometerundersøgelse II: Kræftpatienters oplevelse med sundhedsvæsenet gennem udredning og behandling. Kræftens Bekæmpelse, 2011

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Kræftrelateret træthed - fatique

- At få en kræftdiagnose er lig med stress belastning
- Proinflammatoriske cytokiner og tresshormon aktiveres
- Naturligt at være vågen og være i beredskab og kronisk træthed udvikles

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Kræftrelateret træthed - fatique

- Er en belastende, vedvarende oplevelse af fysisk, psykisk og kognitiv udmattelse
- 40% oplever vedvarende træthed efter afsluttet behandling
- Omkring 25-33% oplever vedvarende træthed 10 år eller mere efter diagnosen

- *Kilde: undhedsstyrelsen. Vidensopsamling efter kræft hos voksne. 2017.*

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Kræftrelateret træthed – fatigue

Symptomer og reaktioner:

- Massiv og pludseligt indsættende træthed
- Trætheden kan ikke soves væk
- Koncentrationsbesvær og dårlig korttidshukommelse
- Nedsat udholdenhed
- Risiko for depression
- Smerter forstærkes
- Øget følsomhed over for sanseindtryk
- Søvnforstyrrelser

Helt op til 80% af kræftpatienter har søvnforstyrrelser

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Søvnforstyrrelser

- Problemer med at falde i søvn
- Problemer med at fastholde søvnen
- Ufrivillig opvågning om natten
- Søvnapnø (pauser i vejrtrækningen)
- Let og kort søvn
- Følelsen af at være udmattet
- Træthed
- Nedsat funktion i dagtimerne

Årsager: Stillesiddende livsstil, hedeture, antihormonbehandling.

Problemer fra urin- mave-tarm, øget BMI (sulthormon), mindre social støtte og nattesved, kræftdiagnose/behandlingerne

Kilde: Helbredt –Men ikke rask. Senfølgerforeningen og Kræftens Bekæmpelse 2018

Forebyggelse og håndtering af senfølger. Pilotprojekt i Frederikshavn Kommunes Kræftrehabilitering. 2029

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Kræftrelateret træthed – anbefalinger

- Undgå stimuli før sengetid (soveværelset er ”kun” til søvn og sex)
- Kun 15 minutters lur inden kl 14
- Søvndagbog i 2 uger – man kan også sove for meget – find en balance
- Tilpasset fysisk træning, dvs. moderat – fx Hatha Yoga
- Din energikonto (det, du rigtig gerne vil og derefter komme i plus)
- Aktivitetsplanlægning, så du bliver træt
- Yoga/mindfulness
- Henvisning til kommunens Kræftrehabilitering mhp vejledning
- www.senfoelger.dk

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Fysisk aktivitet hos knoglemarvstransplaterede hjælper på træthed og depression

Der er evidens for, at fysisk aktivitet/træning hjælper knoglemarvstransplaterede patienter til at reducere træthed og depression, og forbedre patienternes sundhedsrelaterede livskvalitet, samt øger selvværdsfølelsen og nedsætter indlæggelsesdage og genindlæggelser

Husk at indøve en korrekt løfteteknik og undgå tunge løft (svækkede ryghvirvler)

Tilrettelæg et passende træningsprogram med fysioterapeut

Kilder: Jarden *M.A. Systematic Review of Nonpharmacological Exercise-Based Rehabilitative Interventions in Adult Undergoing Allogeneic Hematopoietic Stem Cell Transplantation. In: Demirer T, editor. New advances in Stem Cell Transplantation. I ed.Rijeka, Croatia: InTech; 2012. p. 557-83*.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Muskel-led og skeletproblemer -stråleskader

Effekten af stråleterapien på bevægeapparatet omfatter fribrose (stift væv) af muskel og bindevæv og kan medføre vævssvind og arvævdannelse

Stråleterapi i bækkenområdet for gynækologisk, anal, endetarm og prostatakræft, har øget risiko for at udvikle pelvis insufficiency fractures, som viser sig ved smerter i bækken og ryg, der kan opstå flere år efter behandlingerne

Særligt hos overlevere efter Hodkin Lymfom m stråleterapi på overkroppen rapporteres neuromuskulære og andre gener fra bevægeapparatet, skuldersmerter og halsproblemer.

Hoved-hals kræft patienter er i høj risiko for nedsat mobilitet af muskler og led, der inkluderer kæben, halsen skuldre og bryst. Muskelsvaghed, kramper, smerter og ændret positur af hovedet og ryg kan være funktionshæmmende og stærk indflydelse på livskvaliteten

Kilder herom ses i: Sundhedsstyrelsen. Vidensopsamling på senfølger hos voksne med kræft. 2017

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Muskel, led og skeletproblemer

Muskel- og ledsmerter er almindelige hos mange patienter under og efter kemoterapi og strålebehandling og for nogle er symptomerne betydelige og vedvarende (senfølger)

Der er tale om et clustre af symptomer, der kan begynde uger og måneder efter behandlingen med smerter i led, muskelsmerter, morgenstivhed og hævelse af led i hænder og knæ uden tegn på gigt

Hyppigst rapporteret hos kvinder med brystkræft, trods brystbevarende kirurgi og bedre stråleteknikker

Miller KD, Triano LR. Medical issues in cancer survivors. A review. Cancer J. 2008;14(6):375-387.

Stan D. Et al. Breast cancer survivorship issues. Hematology/oncology clinics og North America. 2013;27(4):805-827.

Hershman DL et al. Management of complications from estrogen deprivation in breast cancer patients. Curr Oncol Rep. 2009; 11(1):29-36.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Muskel, led og skeletproblemer

Især endokrin terapi med Tamoxifen og i særlig grad aromatasehæmmere rapporteres at være associeret med fibromyalgi-lignende symptomer og forværring af allerede eksisterende gigt eller fremkaldelse af gigt gennem den anti-østrogene virkning

Knogleskørhed (osteoporose) er et problem for mange overlevere, som er i antihormonbehandling (brystkræft og prostatakræft) som kan føre til accellereret knogletab

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Muskel- og ledsmerter **- fysisk træning**

Der er evidens for, at fysisk træning før og efter diagnosen:

- Øger muskelstyrke
- Reducerer træthed
- Forbedrer livskvalitet
- Reducerer risiko for progression af brystkræft
- Reducerer risiko for nye primære tumorer
- Reducerer riskiko for tilbagefald af tumor

Kilder:

Holmes MD, Chen WY, Feskanich D, Kroenke CH, Colditz GA. Physical activity and survival after breast cancer diagnosis. JAMA 2005 May 25;293(20):2479-2486.

Lahart IM, Metsios GS, Nevill AM, Carmichael AR. Physical activity, risk of death and recurrence in breast cancer survivors: A systematic review and meta-analysis of epidemiological studies. Acta Oncol 2015 May;54(5):635-654.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Muskel- og ledsmerter **- anbefalinger**

- Det er vigtigt, at de sundhedsprofessionelle informerer kræftpatienterne om, hvilke smerter, de er risiko for at udvikle
- Alle kræftpatienter, som får smerter i bevægeapparatet bør kontakte egen læge eller onkologisk afdeling og få en smerte-anamnese (udredning), så rette behandling rettidig kan igangsættes
- Henvisning til specialiseret fysioterapi
- Akupunktur og fysioterapi har vist signifikant forbedring ved aromatase inhibitor-associerede symptomer (evidens inden for brystkræft)

Kilde: Pakkeforløb for brystkræft For fagfolk, Sundhedsstyrelsen 2018

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Skeletsmerter hæmatologisk kræft- **anbefalinger**

- Patientuddannelse i alarmsymptomer fra bevægeapparatet hos fysioterapeut med specialviden (osteoporose, atrofi af muskler og bindevæv)

Knoglekomplikationer – senfølger ? : patienterne har ikke viden nok om deres smerter (erfaringsbaseret)

- Hvad siger guidelines ? Knoglesmerter og metastaser i efterforløbet. Og vedrørende bifosfonatbehandlng og senfølgerne

"lack of consensus in guideline recommendations"

Kilde: The use of bisphosphonate sin the management of bone involvement from solid tumores and heamatological malignancies – a European survey. Lebret T. et al. Eur J Cancer Care (Engl). 2017 Jul: 26(4):e12490.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Lymfødem

10-15% af alle kræftpatienter har lymfødem som en senfølge

Det er en kronisk hævelse, som skyldes ophobning af lymfevæske som følge af beskadigelse af lymfesystemet (skyldes kirurgi og strålebehandling, traumer, overvægt, infektion)

Forekommer hos

30-40% af kvinder behandlet for brystkræft

30% af kræftpatienter behandlet for kræft i knogler

20% af patienter behandlet for kræft I underlivet

16% af patienter behandlet for hudkræft

10% af patienter med kræft I urinveje

4% af patienter med hoved-halskræft

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Lymfødem og brystkræft - kirurgi og strålebehandling

Alle kvinder med brystkræft er i risiko for lymfødem, som kan forekomme i arm, bryst og thorax

Forekommer hos op til 40% af kvinder behandlet for brystkræft

Kan optræde lige efter behandling eller mange år efter:

- 38% oplever tyngdefornemmelse af armen
- 24% angiver, at der er aktiviteter, de har måttet opgive
- 22% har måttet ændre på deres arbejde eller sportsaktiviteter

Kilder: DiSipio et al. Incidence of unilateral arm lymphoedema after breast cancer: a systematic review and meta-analysis. Lancet Oncol. 2013;14(6):500-515.
Ribeiro Pereira ACP, Koifman RJ, Bergmann A. Incidence and risk factors of lymphedema after breast cancer treatment: 10 years og follow-up. Breast 2017 Dec;36:67-73.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Lymfødem og brystkræft

Nyere studier viser, at patienter med kræftrelateret lymfødem har lavere helbredsrelateret livskvalitet sammenlignet med kræftpatienter uden lymfødem og med forekomst af:

- Stress
- Angst
- Depression

Kilder:

Passik D et al. Psychological consequences of lymphoedema associated with breast cancer: a prospective cohort study. Eur J Cancer; 2010 Dec; 46(18):3211-8.

En kortlægning af lymfødem i relation til kræft. August 2016, Dokumentation og Udvikling i Kræftens Bekæmpelse

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Lymfødem **-anbefalinger**

Opstået lymfødem kræver livslang kompressionsbehandling med henvisning til specialuddannet lymfødemterapeut – der er tale om en kronisk tilstand og vigtigt hurtigt at reagere på symptomer

Kræftens Bekæmpelse anbefaler, at der udvikles og implementeres en national retningslinje for tidlig diagnostik, visitation og behandling af lymfødem i relation til kræft.

Kræftens Bekæmpelse anbefaler, at man overvejer, hvorvidt der i lighed med Sverige bør være et udgiftsloft for patienternes egenbetaling af vedligeholdende behandling

Kilde: En kortlægning af lymfødem i relation til kræft. August 2016, Dokumentation og Udvikling i Kræftens Bekæmpelse

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Lymfødem **-anbefalinger**

- Kontakt onkologisk afdeling mhp udredning og opstart af lymfødembehandling
- Bandagering og kompressionsstrømper
- Øvelser og motion
- Start med at træne med lav intensitet, der langsomt og gradvist øges
- Gåture, svømning, cykling mv
- God hudpleje
- Hyppig kontrol også efter sygehuset har afsluttet
- Henvisning til fysioterapeut med viden om lymfødembehandling

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Angst for tilbagefald

Forskellige undersøgelser med prævalensrater på 39-97% hos kræftoverlevere

En af de mest gennemgribende senfølger:

- Vedvarende bekymringer, som forhindrer personen i at leve det liv, som han eller hun havde drømt om at opnå efter raskmelding
- Oplevelsen af nedsat livskvalitet

Kilder:

Meyerowits et al. The psychological and emotional fallout of cancer and its tratment. Cancer J 2008; 14(6):410-3

Kiserud CE et al. Cancer Survivorship in adults. Recent Results Cancer Res. 2014;197:103-120.

Bulow et al. Conquer fear: protocol of a randomised controlled trial of a psychological intervention to reduce fear of cancer recurrence. BMC Cancer, 2013 Apr 23:201 (gennemsnit for kræftpatienter 72% (Australian guidelines).

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Angst for tilbagefald

Angst for tilbagefald hænger sammen med:

- Alder (højere grad af angst for yngre patienter)
- Kræftoverlevere, som har træthed, søvnforstyrrelser, smerter, ændring af kropsbilledet og kognitive forstyrrelser, oplever højere grad af angst for tilbagefald (svært at skelne senfølgerne fra hinanden)

Kilder:

Brown MR. Pain in cancer survivors. British Journal of Pain. 2014; 8(4):139-53

Recommendations for the identification and management of fear of cancer recurrence in adult cancer survivors, June 2014. A clinical practice guideline developed by cancer Australia. Incorporates published evidence to May 2012.

Pakkeforløb for brystkræft For fagfolk. Sundhedsstyrelsen 2018.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Angst for tilbagefald hos patienter med aggressiv lymfekræft

- Angst for tilbagefald er undersøgt hos patienter med aggressiv lymfekræft, gennemsnit 4,9 år efter

- Det har heller ingen betydning om, hvor længe efter diagnosen – angsten er lige stor

Kilde: Thomsom C.A. et al. Surveillance CT scans are a resource of anxiety and fear of recurrence in long-term lymphoma survivors. Ann Oncol (2010) 21 (11): 2262-2266.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Angst for tilbagefald - angsttilstande og brystkræft

Kvinder behandlet for brystkræft har høj forekomst af:

- Angst for tilbagefald 7-9 år efter afsluttet behandling
- Kræftrelaterede post-traumatiske stress-symptomer

Kilder:

Tewes B et al. Fear of recurrence: a systematic literature review og self-report measures. Psychooncology. 2012;21(6):571-87.

Tewes B et al. The Concers About Recurrence Questionaire: validation of a brief measure of fear of cancer recurrence amongst Danisk and Australian breast cancer survivors:J CancerSurviv. 2015;9(1):68-79.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Angst for tilbagefald **- et tabu-område**

- Vi har svært ved at verbalisere vores angst for tilbagefald
- Vi skåner os selv og vores pårørende
- Sundhedsprofessionelle skaber ikke dialog omkring patienters angst for tilbagefald – til trods for angsten ikke er ubegrundet !
- Sundhedsprofessionelle spørger ikke ind til patientens tanker og frygt

Kilde: Jefford et al. Survivorship issues following treatment completion-results from fokus group with Australian cancer survivors and health professionals. J Cancer Surviv 2008;2:20-32.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Angst for tilbagefald - **anbefalinger**

- Afdække andre senfølger som smerter, depression, søvnproblemer, stress
- Henvisning til psykolog, mindfulness forebyggende effekt hos brystkræftkvinder
- Netværksgrupper –erfaringsudveksling- har god effekt
- Ny behandlingsmetode, gruppe-baseret version af Conquer Fear, er under udvikling, som har særlig fokus på kræftoverlevere med høj grad af angst for tilbagefald. Afprøves i Danmark v Enhed for Psykoonkologi og Sundhedspsykologi, Kræftafdeligen, AUH v/B. Zachariae dr. med.

Kilder: Lebel S. et al. From normal response to clinical problem: definition and clinical features og fear of cancer recurrence: Support Care Cancer 2016 May 12.

MacMillan. Cured – but at what costs: Long-term consequences of cancer and its treatment. 2013.

Modica C, Hoening K. Mindfulness in follow-Up Care After Breast Cancer. Can ir prevent Recurrence ?. Breast Care. 2018. Apr;13(2):102-108.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Seksuelle problemer

Et tabuområde hos kræftpatienter, pårørende og sundhedspersonale

Spændvidden beskrives fra 20-80% som

- Manglende lyst
- Rejsningsproblemer
- Ejakulationsproblemer
- Tørhed og svie i skeden
- Smerter ved samleje
- Angst for intimitet

Kilder:

Bruhn M. : "Kræft, Senfølger og Rehabilitering" kapitel 27, red. Christoffer Johansen 2013.

Kilde: Bower JE, Ganz PA, Desmond KA, Rowland JH, Meyrowitz BE, Belin TR. Fatigue in Breast Survivors: occurrence, correlates, and impact on quality of life. J. Colin. Oncol, 2000:18(4):743-5.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Seksuelle problemer

Alle former for kræftbehandling kan have direkte eller indirekte effekt på kræftoverleveres seksualitet

Det er især kræftpatienter behandlet for endetarmskræft, kvinder behandlet for underlivskræft og brystkræft, samt mænd behandlet for testikel- eller prostatakræft, der er i risiko

Mere end hver 3. kræftpatient oplever, at de har haft behov for hjælp til at håndtere seksuelle problemer: 62% af de, der har haft behov for hjælp, svarer, at de ikke får den relevante hjælp

Kilde: Kræftens Bekæmpelse 2013: Kræftramtes behov og oplevelser gennem behandling og i efterforløbet. Kræftens Bekæmpelses Barometerundersøgelse, 2013.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Seksuelle problemer og brystkræft

- Nedsat libido hos 23%-64%
- Nedsat lubrikation 20%-48%
- Dyspareuni 35%-38%
- Anorgasme (16-36%)
- Body image problemer (30-67%)

Kvinder, som har fået kemobehandling har større problemer sammenlignet med de kvinder som har fået strålebehandling

Kilde: American Cancer Society/American Society of Clinical Omcology Breast Cancer Survivorship Care Guideline. Carolyn D. Runowics et al. ACS/ASCO Breast Cancer Survivorship Guideline.

Det rapporteres, at kræftoverlevere efter brystkræft kan opleve atrofi af epitelceller i urethra og blæren, som disponerer til stress-inkontinens og urinvejsinfektioner

Kilde: Lester JL, Bernhard LA. Urogenital atrophy in breast cancer survivors. Oncl Nurs Forum. 2009;36R(6):693-698.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Ændret kropsopfattelse

- Kvinder behandlet for brystkræft rapporteres mellem 31-67% om ændret kropsbillede
- Følelsen af identitetstab - tab af livskvalitet - skamfuld for at vise sig for partneren
- Manglende selvtillid og selvværd
- Et tabuområde

Kilder:

Rothen BA et al. Body image and depressive symtoms in patient with head and neck cancer: an important relationship. Support Cancer Care 2014;22:3053-60.

Sodergren SC. Systematic review of the health-related quality of life issues facing adolecens and young adults with cancer. Qual Life Res 2017;26:1659-72.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Seksuelle problemer - anbefalinger

Til de professionelle

- Informer tidligt om de senfølger, der kan opstå i forb m behandlingerne og i efterforløbet
- Informer patienten og partneren om, at det i behandlingsperioden er almindeligt at miste lysten og at bevare kropskontakt og nærhed
- Tal med patienten om hvilke senfølger, der typisk kan forekomme, tænk på egen-seksualitet for singler, som ikke har partner og egen-seksualitet for de, som har partnere
- Arbejde med evt ændret kropsopfattelse, acceptere -og dialog om gode oplevelser gennem kroppen ved at gøre noget godt for den

Seksualitet af Marianne Bruhn i Kræft. Senfølger og rehabilitering, red af Christoffer Johansen. Hans Reitzels Forlag 1. oplag 2013.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Seksuelle problemer - **anbefalinger**

- Opfodre til samtale om, at det er vigtigt, at parret får talt sammen vedrørende problemer, tanker, og hvad den anden tænker

- Afsætte tid af til nærhed, intimitet og fokus på massage og dyrke de erogene zoner, massageapparat (Se www.Props and Pearls)

- Henvisning til bækkenbundstræning mhp blodgennemstrømning – hjernen får signal om lyst og signal til kroppens seksualitet og evt. fysioterapeut mhp udspænding af stramme, ømme muskler og ledbånd i bækken og balleområdet

Seksualitet af Marianne Bruhn i Kræft. Senfølger og rehabilitering, red af Christoffer Johansen. Hans Reitzels Forlag 1. oplag 2013.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hjælp til tørre slimhinder hos kvinder

Tal med din læge om en lokal hormonbehandling med **Vagifem 10 mikrogram vaginaltabletter**, som er receptpligtige

Suppler med:

Replens Vaginalgel (bestilles på apotek- men google "køb af replens" og bestille på internettet (billigere dér) I starten 2xugen, derefter 1x om ugen (genopbygger slimhinder I vagina)

https://mecindo.dk/replens-vaginalgel-mod-t%C3%B8rhed-i-skeden.html?gclid=CL-xhrCg88sCFanOcgodp

Ind i mellem kan du forsøge **Repadina vagitorier**, som er håndkøb. Fx en gang om ugen

En glidecreme, som mange er glade for er: **LubraSilk** google "lubrasilk" – har også en langtidsvirkning

Du kan prøve dig frem - hvad der passer dig bedst

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Seksuelle problemer - hjælp og gode råd til mænd

Hjælpemidler

Positivt, hvis man får rejsningsfremmende medicin hurtigt efter operationen, dvs behandling tidligt og regelmæssigt

PDE5-hæmmere er effektive hos knapt tre ud af fire mænd. Ved nervebevarende fjernelse af prostata og anvendes forebyggende og over tid kan rejsningen forbedres over flere år. Spedra nyere og færrest bivirkninger

Viagra anvendes ved for lidt rejsning, vigtig med stimulering seksuelt. Rejsningen falder efter udløsningen

Gele ind i urinrøret og ikke afhængig af nervesystemet og minus afhængig af lyst

Indsprøjte direkte i svulmelegemet, virker først efter fem minutter til en time, også uden stimulering og varer et par timer

Penis pumpe og penisring – dog med begrænset effekt. Men virker, hvor nerver og kar er beskadiget. Penis føres i et vakumrum efterfulgt af penisring (må højest sidde 20minutter). Bedste penispumpe orienteres om ved Sexologisk klinik, Ålborg Universitetssygehus – kan også bruges sammen med medicin.

Indopereret eriktionsumpe

Penisprotese, svulmelegemerne fjernes. Må protesen fjernes, har man altid mistet evnen til at få rejsning

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Gode råd vedrørende sex og samliv

- Mindfullness
- Lokale netværk for Senfølger (se www.senfoelger.dk)
- Videofilm om seksualitet (www.senfoelger.dk)
- Dansk Forening for Klinisk Sexologi og træffes på telefon: 23 66 03 69 mhp at finde sexolog
- Kræftlinjen 80 30 10 30 fortrolige samtaler: hverdage 9-21 og i weekenden 12-17 (for mænd bede om at tale med Mogens Munch Nielsen)
- Senfølgerlinjen på telefon: 40 44 78 48. Hvis ikke vi lige er ved telefonen - vil du senere blive ringet op

Seksualitet af Marianne Bruhn i Kræft. Senfølger og rehabilitering, red af Christoffer Johansen. Hans Reitzels Forlag 1. oplag 2013.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Kemohjerne – er der noget om snakken ?

Nyere forskning viser, at kemostoffer godt kan passere blod-hjerne-barrieren og selv små koncentrationer af kemostoffer har omfattende effekt på tab af hjernemasse blandt testikelkræftpatienter

Kilde: Ali Amidi. Cand.psyck, Ph.d.,Enhed for Psyko-onkologi& Sundhedspsykologi EPoS, Aarhus Universitetshospital).

Videnskab.dk skriver, at forskerne via avancerede hjernescanninger kan se, at hjernens netværk fungerer dårligere efter kemoterapien. Hjernen kan ikke sende information rundt lige så effektivt som før

Post doc studie af Ali Amidi

Andre influerende faktorer

Anæstesi, inflammation, stresshormoner, hormonbehandling, ”det at få diagnosen”, høj alder og genetiske faktorer

Kilde: American Soiety of Clinical Omcology Breast Cancer Survivorship Care Guideline. Carolyn D. Runowics et al. ACS/ASCO Breast Cancer Survivorship Guideline.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

kemohjerne

Gode grunde til at interessere sig for fænomenet:

- Høj forekomst (20%-90%: Meta-analyse af 27 undersøgelser)

Selv beskedne svækkelser af kognitiv funktion kan have store konsekvenser for:

- Livskvalitet
- Arbejdsevne
- Familie og det sociale liv

Kilde: Ali Amidi. Cand.psyck, Ph.d.,Enhed for Psyko-onkologi& Sundhedspsykologi EPoS, Aarhus Universitetshospital

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hukommelse- og koncentrationsbesvær og brystkræft

”kemohjerne” er vist hos behandlede brystkræftkvinder

ved psykologisk test og PET scanning

35% har symptomer i 5-10 år efter og må betragtes som kroniske kognitive dysfunktioner

Kilder:

American Cancer Society/American Soiety of Clinical Omcology Breast Cancer Survivorship Care Guideline. Carolyn D. Runowics et al. ACS/ASCO Breast Cancer Survivorship Guideline.

Silverman DH et al: ”Altered front cortical, cerebellar, and basal ganglia activity in adjuvant-treated breast cancer survivors 5-10 years after chemotherapy. Breast Cancer research and Treatment 2007;103(3):303-311.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hukommelse- og koncentrationsbesvær og brystkræft

Efter påbegyndt endokrin behandling har studier påvist kognitive forringelser relateret til den hormonelle behandling

- Tamoxifen og Aromatasehæmmere
- Forringelser i samme kognitive domæner som ved kemoterapi

Kilder:

Ahles, et al., 2010; Collins, et al., 2009; Hermelink, et al., 2007; Jansen, et al., 2011; Ouimet et al., 2009; Schagen, et al., 2006; Stewart, et al., 2008; Wefel, et al., 2010; Kohli et al., 2007; Schilder et al., 2009, 2010, 2012;Castellon et al., 2004; Palmer et al., 2008; Zwart et al., 2015; Lee et al., 2015.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hukommelse- og koncentrationsbesvær

Symptomer og reaktioner:

- Problemer med korttidshukommelsen
- Det tager længere tid at udføre rutineopgaver
- Svært ved verbal hukommelse fx at huske en samtale
- Svært ved at lære nyt
- Følelsen af mental tåge
- Vanskeligheder med at lære på trods af træning
- Nedsat arbejdstempo
- Nedsat reaktionstid

Kilder:

Silverman DH et al: "Altered front cortical, cerebellar, and basal ganglia activity in adjuvant-treated breastcancer survivors 5-10 years after chemotherapy. Breast Cancer research and Treatment 2007;103(3):303-311.

Stanton AL, Rowland JH, Ganz PA. Life after diagnosis and treatment of cancer in adulthood: contributions from psychosocial oncology research. Am Psychol. 2015;70(2):159-174.

Kilde: Ali Amidi. Cand.psyck, Ph.d.,Enhed for Psyko-onkologi& Sundhedspsykologi(EPoS, Aarhus Universitetshospital.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Nyeste forskning og brystkræft

20 år efter hos kemobehandlede brystkræftoverlevere (N=1969) sammenlignet med raske kvinder (N01509)

- Nedsat hukommelse
- Nedsat arbejdstempo
- Nedsat målrettede funktioner samt
- Nedsat reaktionstid

Reduceret hjernemasse blandt brystkræftoverlevere der modtog kemoterapi (N=189) sammenlignet med raske kontrolpersoner (N=368)

Kilder:

UNIT FOR PSYCHOONCOLOGY AND HEALTH PSYCHOLOGY

Koppelmans et al, 2011, 2012

Ali Amidi. Cand.psyck, Ph.d.,Enhed for Psyko-onkologi& Sundhedspsykologi (EPoS), Aarhus Universitets

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hukommelse- og koncentrationsbesvær **-anbefalinger**

- I hvilke situationer er problemet udtalt –at forebygge
- Kommunikere vanskelighederne til andre
- Brug kalender og de gule sedler
- Ryd op og lav systemer
- Gør kun en ting af gangen
- Tal højt med dig selv
- Brug kamera fx hvor parkerede du mv.
- Få styr på søvnen
- Få styr på humøret
- Fysisk aktivitet
- Dyrk en hobby

Kilde: Cand.psych, PhD, Ali Amidi, Enhed for Psykoonkologi og Sundhedspsykologi, Aarhus Univeristet

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hukommelse- og koncentrationsbesvær -anbefalinger

- Fysisk aktivitet har vist effet på hukommelse- og koncentrationsproblemerne – og virker også inflammationsnedsættende
- Yoga
- Mindfulness
- Tai Chi har vist sig at have god effekt på hukommelsen. Effekt viste sig allerede en måned efter påbegyndt Tai Chi

Kilde: Cand.psych, PhD, Ali Amidi, Enhed for Psykoonkologi og Sundhedspsykologi, Aarhus Univeristet

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Depression

- Forekomsten af depression blandt kræftpatienter er 15-29% svarende til 3-5 gange større end i baggrundsbefolkningen

- Det er i perioden lige efter diagnosen og op til 2 år efter, at flest kræftpatienter oplever depression

- Kræftpatienter indlægges hyppigere pga depression sammenlignet med baggrundsbefolkningen

Kilder:

Hartung TJ et al. The risk of being depressed is significantly across major cancer types. European journal of cancer (Oxford, England:1990. 2017;72:46-53.

Dalton SO et al. Risk for hospitalization with depression after cancer diagnosis: a nationwide, population-based study of cancer patients in Denmark from 1973 to 2003. Journal of clinical oncology. 2009;27(9):1440-5.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Depression og brystkræft

Kræftpatienter med brystkræft er op til 10 år efter, at diagnosen er stillet, i risiko for at udvikle en behandlingskrævende depression (højest risiko v/ komorbiditet, og over 70 år)

Forekomsten af alvorlig depression 3-4 måneder efter behandling er 14 % mod 5% blandt kvinder uden brystkræft

Kilder:

Mitchell AJ, Chan M, Bhatti H, Halton M, Grassi L, Johansen C, Meader N. "Prevalence of depression, anxiety, and adjustment disorder in oncological, haematological, and palliative-care settings: a meta-analysis of 94 interview-based studies. The Lancet Oncology 2011;12, Issue 2:160-174.

Suppli NP. Increased risk for depression after breast cancer: a nationwidepopulation.based cohort study of associated factors in Denmark. J Clin Oncol 2014, Dec 1;32(34):3831-9.

Pakkeforløb for brystkræft For fagfolk. Sundhedsstyrelsen 2018.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Depression og brystkræft

Risiko for depression hos brystkræftkvinder

- Yngre kvinder
- Tidligere psykisk sårbarhed eller psykiatrisk diagnose
- Lav indtægt
- Arbejdsløshed

Kilde: Ewerz M, Jensen AB. Late effects of breast cancer treatment and potentials for rehabilitation. Acta Oncol. 2011:50:187-193.

<u>Partnere</u> til brystkræftpatienter har 40% risiko for at udvikle depression

Kilde: Nakaua K.S. et al. Increased Risk of Severe Dpression in Male Partners pf Women With Breast Cancer. Cancer, December 1, 2010.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Depression og brystkræft –evidens og ny forskning

- Evidens for at mindfulness-baseret interventioner er effektiv behandling

Kilde: Piet J et al. The effect of mindfulness-based therapy on symtoms of anxiety and depression in adult cancer patients and survivors: a systemtic review and meta-analysis. J Consult Clin Psychol. 2012;80(6):1007-20.

- Internet-leveret Mindfulness-Baseret Kognitiv Terapi er under afprøvning hos kvinder med brystkræft (samarbejde mellem Danmark og Sverige), som har forhøjet angst og depressions niveau

Kilde: UNIT FOR PSYCHOONCOLOGY AND HEALTH PSYCHOLOGY. Enhed for Psyko-onkologi& Sundhedspsykologi (EPoS), Aarhus Universitets

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Neurogene smerter – føleforstyrrelser

Årsager: kemobehandling, strålebehandling, metastaser, kirurgi fx fjernelse af lymfeknuder

Omkring 38% af patienter, der behandles med kombinationsbehandlinger, har neurogene smerter (især vinc alkaloider, platiner eller taxaner) - som senfølger

- 20-40% af overlevere behandlet for testikelkræft
- 12% af overlevere behandlet for tarmkræft

- Tiltagende problem, idet der er kommer flere langtidsoverlevere

- Påvirker livskvaliteten

Kilde: Af Lise Ventzel, læge, Ph.d. Ansat på: Danish Pain research Center, Aarhus Universitet. Tlf: 7846 3380.

Hersman DL. Prevention and management of chemotherapy-induced peripheral. neuropathy in survivors of adult cancers: American Society and Clinical Oncology Clinical practice Guideline: J Clin Oncol. 2014☹18):1941-1967

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Neurogene smerter – føleforstyrrelser

Symptomerne udvikler sig typisk symmetrisk i hænder og fødder, samt i mundområdet og i tarmen.

- Muskel- og led forstyrrelser
- Brændende
- Svidende og stikkende smerter – kløe
- Smerter ved berøring eller smerter fx når sko skal tages på, svært ved at knappe, problemer med finmotorikken
- Følelsesløshed og nedsat følesans og ændret temperatur-opfattelse
- Nedsat kraft – dropfod
- Gangforstyrrelse, dårlig balance, nedsat muskelkoordinering
- Kramper, tremor og rysten
- Svært ved at knappe, gribe om ting, snøre sko

Kilder: Strategisk oplæg om senfølger , April 2017, Dokumentation og Udvikling i Kræftens Bekæmpelse v/Susanne Diez, Rikke Helsted og Marianne Nord, udgivet af Kræftens Bekæmpelse 2018 maj.

Lise Ventzel, læge, Ph.d. Ansat på: Danish Pain research Center, Aarhus Universitet. Tlf: 7846 3380.

:Francesca De Iuliis et al. Taxane Induced neuropathy in patients affected by breast cancer: Literature review. Critical Reviews in: Oncology Hematology 96 (2015):34-45.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Neurogene smerter

Når der er tale om senfølger, er de neurogene smerter, nerveskader, af kronisk karakter med meget høj grad af smerteintensitet.

Kilde: Farrar JT, Polomono RC. Pain and neuropathy in cancer survivors: Surgery, radiation, and Chemotherapy can cause pain; research could improve its detection and treatment. American Journal of Nursing 2006; 106:39-47.

Det er velkendt, at smerterne forværres ved angst for tilbagefald, overbelastning af kroppen ved fx. havearbejde og ferie, som giver de såkaldte eftersensationer, træthed, temperatur, overaktivitet, humør

Der er erfaring for, at patienter med neurogene smerter skal have en specialiseret, aktivitetsbaseret og skånsom genoptræning.

Kilde:Google: Peripheral Neuropathy and Patient Education and MD Anderson:

retningslinje, som kan hjælpe dig

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Neurogene smerter - anbefalinger

- Henvisning til smerteklinik, hvor der gennemføres en grundig smerte-assessment, et individuelt smerteregime for behandling/lindring af smerterne med helhedssyn på patienten. Samt psykologstøtte og fysioterapeutisk vurdering
- Mindfullness og yoga
- Henvisning til fysioterapeut
- Balance- og koordineringsøvelser
- Akupunktur frarådes

Der er erfaring for, at patienter med neurogene smerter skal have en specialiseret, aktivitetsbaseret og skånsom genoptræning.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Neurogene smerter – et smerteregime

OBS: ingen forebyggende behandling er dokumenteret

Første valg af medicinsk behandling (ordineres og styres bedst på Smerteklinik)

- Duloxetin i mindre dosis
- Gabapentin
- Lyrica

Weak for

- Capsaicin 8% patches
- Lidocaine patches
- Tramadol
- Stærke opioder

Kilde: Af Lise Ventzel, læge, Ph.d. Ansat på: Danish Pain research Center, Aarhus Universitet. Tlf: 7846 3380

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Mave-tarm-problemer

Pga stort areal og hurtig cellefornyelse er mave-tarm kanalen ekstrem følsom over for stråle- og kemobehandling (nerver, bindevæv og muskulatur)

- **Tarm- og endetarmkræft**, 13-50% har kronisk diarre i op til 10 år efter, 65%har hyppig el besværet afføring, ufrivillig afføring, kan ikke holde på luft, bydende afføringstrang, nedsat livskvalitet
- **Prostatakræft**, lignende mave-tarmproblemer og nedsat livskvalitet
- **Gynækologisk kræft**, lignende mavetarmproblemer op mod 50% og nedsat livskvalitet
- **Leukæmi**, kronisk diarre

Kilde.: Tyk- og endetarmskræft af Søren Laurberg og Sidse Bregendahl I Kræft. Senfølger og rehabilitering, red af Christoffer Johansen. Hans Reitzels Forlag 1. oplag 2013.

Opfølgningsprogram for lymfeknudekræft og kronisk lymfatisk leukæmi I afsnit om senfølger. Sundhedsstyrelsen 2015.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Blære- og seksuelle dysfunktioner

Mest udtalt ved strålebehandling og kirurgi.

- **tarm -og endetarmsskræft**, blæretømningsbesvær, inkontinens, rejsningsproblemer (især ved både kemo- og strålebehandling). Hos kvinderne smerter ved samleje, vaginal tørhed, ændret lyst

- **prostatakræft**, urininkotinens 25-30%, 80% rejningsproblemer, strålecystitis, tab af lyst og tab af sekualfunktion med orgasme vanskeligheder

- **gynækologiske kræftsygdomme**, 80% har seksuelle dysfunktioner som anatomiske ændringer, bækken nerveskade, manglende lyst, vaginal tørhed, diarre, post-coital blødning

- **Brystkræft**: Se afsnit om seksuelle problemer

Kilder: Tyk- og endetarmskræft af Søren Laurberg og Sidse Bregendahl i Kræft. Senfølger og rehabilitering, red af Christoffer Johansen. Hans Reitzels Forlag 1. oplag 2013.

Prostatakræft af Peter Iversen i Kræft. Senfølger og rehabilitering, red af Christoffer Johansen. Hans Reitzels Forlag 1. oplag 2013.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Mave-tarm-blære problemer **-anbefalinger**

- Kontakt den onkologiske, kirurgiske, hæmatologiske afdeling, hvor du har modtaget dine behandlinger

- Skriv dine symptomer ned i forhold til døgnet – hvordan påvirker generne din hverdag og din livskvalitet

- Bed om at få henvisning til specialafdelinger- hvordan opleves og føles generne, hyppighed, varighed, intensitet

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hjertekar-sygdomme

Signifikant øger risiko 5-10 år efter kemo og eller strålebehandling

- Brystkræft
- Prostatakræft
- Testikelkræft gynækologisk kræft
- Stamcelletransplanterede sarcromer og
- Tarmkræft lymfomer

Det skønnes at ca 10-30% af kræftoverlevere udvikler hjerte-kar senfølger efter strålebehandling

(forhøjet blodtryk, ændring i hjerterytmen, manglende ilt til hjertet, blodpropper, accelleret åreforklakning, svigt l hjerteklapfunktionen)

Kilde: Videns opsamling på senfølger efter kræft hos voksne. Sundhedsstyrelsen 2017.

Kildki

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Hjertekar-sygdomme **-anbefalinger**

Anbefaling i Danmark, når hjerte-kar-problemerne begynder at vise sig:

Diagnostistering og behandling bør varetages på specialiceret niveau

Forebyggelse inden for alle kræftformer ?

Der er ingen konsensus på, hvordan de praktiserende læger skal følge op “tidligere behandlede kræftpatienter”, som er I risiko for hjertekarlidelser.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Metaboliske forandringer ved brystkræft

Ved endokrin behandling øges risikoen for:

- Vægtøgning
- Forhøjet blodsukker med udvikling af diabetes
- Forhøjet kolesterol
- Tab af knoglemasse – osteoporose
- Øget forekomst af frakturer (knoglebrud)

- *Bliver du kontrolleret herfor?*
- *Tal med din egen læge eller onkolog*

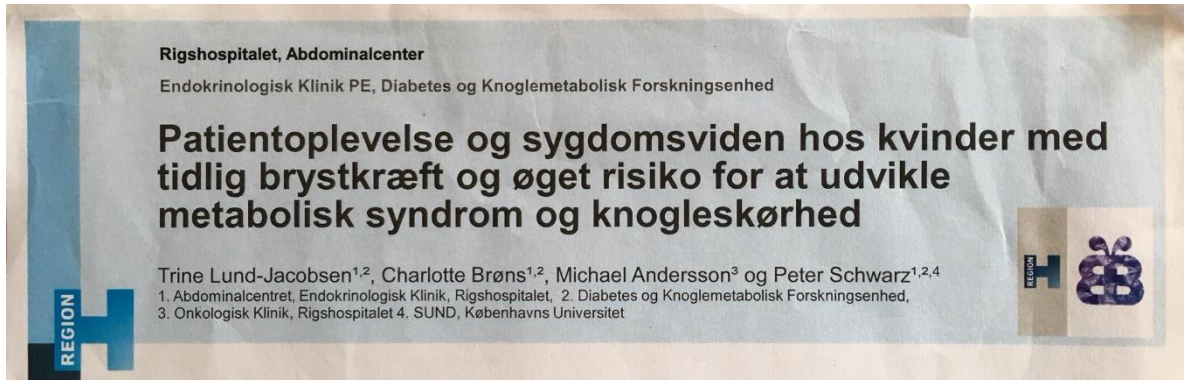

Rigshospitalet, Abdominalcenter

Endokrinologisk Klinik PE, Diabetes og Knoglemetabolisk Forskningsenhed

Patientoplevelse og sygdomsviden hos kvinder med tidlig brystkræft og øget risiko for at udvikle metabolisk syndrom og knogleskørhed

Trine Lund-Jacobsen[1,2], Charlotte Brøns[1,2], Michael Andersson[3] og Peter Schwarz[1,2,4]
1. Abdominalcentret, Endokrinologisk Klinik, Rigshospitalet, 2. Diabetes og Knoglemetabolisk Forskningsenhed,
3. Onkologisk Klinik, Rigshospitalet 4. SUND, Københavns Universitet

REGION

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Metaboliske forandringer og prostatakræft

Ved behandling med endokrin behandling øges riskioen for:

- Øget fedtmasse
- Øget kolesterol
- Øget triglycerid
- Øget blodsukker niveau

Der er guidelines herfor

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Accelleret aldring er også en senfølge

Er både en kort og langsigtet effekt, som kan gøre kræftoverleveren mere sårbare overfor aldersrelaterede sygdomme fx kardiovaskulær sygdom

Aldringsprocessen speedes op, ligesom individet kan have svært ved at kompensere for tabt funktion

Årsag:

- øget aldring af celler, DNA skade, stress, inflammation og afkortede telemotorer viser sig ved nedsat organ reservekapacitet og kompensationsevne i alle organsystemer

Vi venter på ny forskning på området !

Kilde: Videns opsamling på senfølger efter kræft hos voksne. Rapport, Sundhedsstyrelsen 04.10.2017, side 68.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

HUSK tjek hos egen læge

Mange gode grunde hertil, når du har været igennem et kræftforløb

Fordi du er i risiko for:

Hjertekarsygdomme, accellereret aldring (som er dokumenterede senfølger)

- Tjek for serum kolesterol
- Blodtryk
- Hjerterytme ved EKG
- Blodsukker

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Arbejdsmarkedstilknytning

- kræftoverlevere har signifikant større sandsynlighed for at være arbejdsløse (34% vs 15%

- arbejdsløshedsraterne er højest hos kvinder behandlet for brystkræft samt gynækologisk kræft

Kilde: De Boer et al. Cancer Survivors and unemployment: a meta-analysis and meta-regression. JAMA. 2009;301(7):553-762.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Arbejdsmarkedstilknytning

- At forblive på en arbejdsplads og yde det samme som før diagnosen er et problem og senfølge

- Ligesom arbejdsvilkår fx arbejdstiden, opgaverne, karriereforhold og indtægt ændres, uden at kræftoverleveren ønsker det

Kilde: Mehnert A. Employment and work-related issues in cancer survivors. Crit Rev Oncol Hematol. 2011;77(2):109-130.

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Arbejdsliv og brystkræft

Brystkræftkvinder (5 års overlevere) har:

- Signifikant dårligere arbejdsevne sammenlignet med en kontrolgruppe (uden cancer)

Associeret med:

- Lav indkomst
- Træthed
- Manglende støtte

Conclusion. Our findings indicate that the work ability of long-term breast cancer survivors who are disease-free and back in work is impaired in comparison with that of cancer-free women.

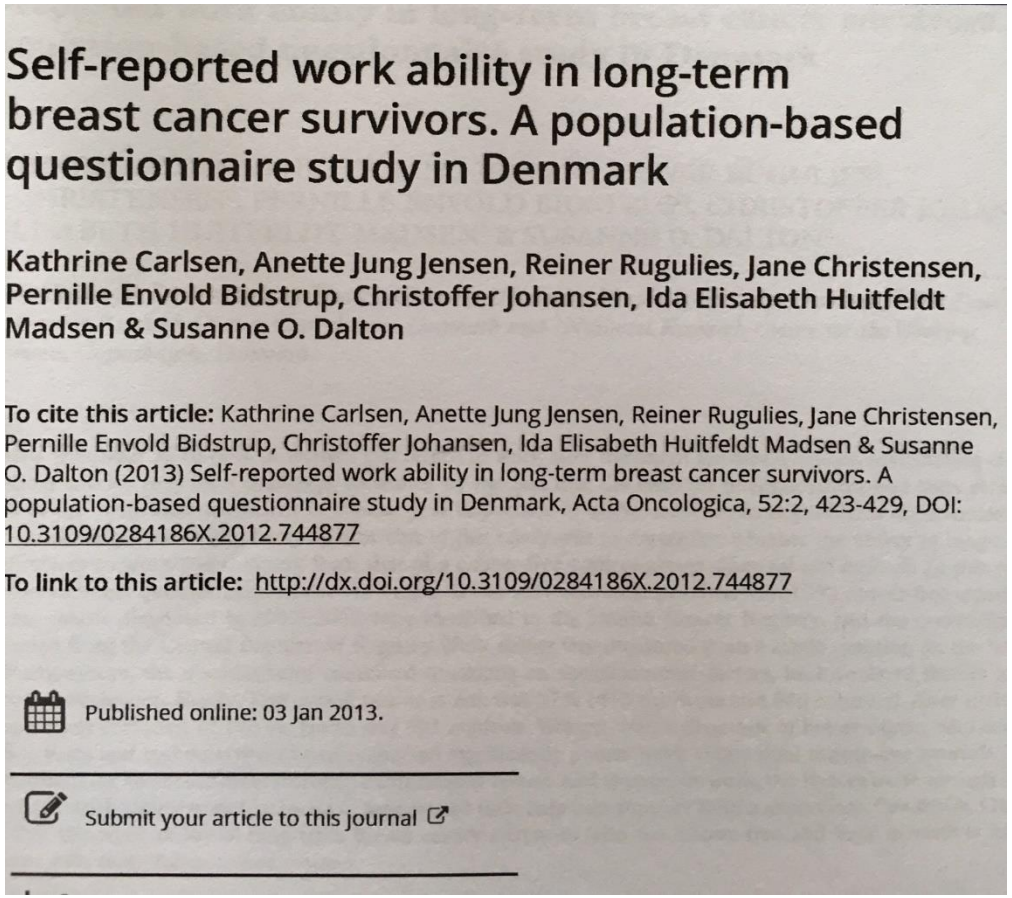

Self-reported work ability in long-term breast cancer survivors. A population-based questionnaire study in Denmark

Kathrine Carlsen, Anette Jung Jensen, Reiner Rugulies, Jane Christensen, Pernille Envold Bidstrup, Christoffer Johansen, Ida Elisabeth Huitfeldt Madsen & Susanne O. Dalton

To cite this article: Kathrine Carlsen, Anette Jung Jensen, Reiner Rugulies, Jane Christensen, Pernille Envold Bidstrup, Christoffer Johansen, Ida Elisabeth Huitfeldt Madsen & Susanne O. Dalton (2013) Self-reported work ability in long-term breast cancer survivors. A population-based questionnaire study in Denmark, Acta Oncologica, 52:2, 423-429, DOI: 10.3109/0284186X.2012.744877

To link to this article: http://dx.doi.org/10.3109/0284186X.2012.744877

Published online: 03 Jan 2013.

Submit your article to this journal

Nationale anbefalinger

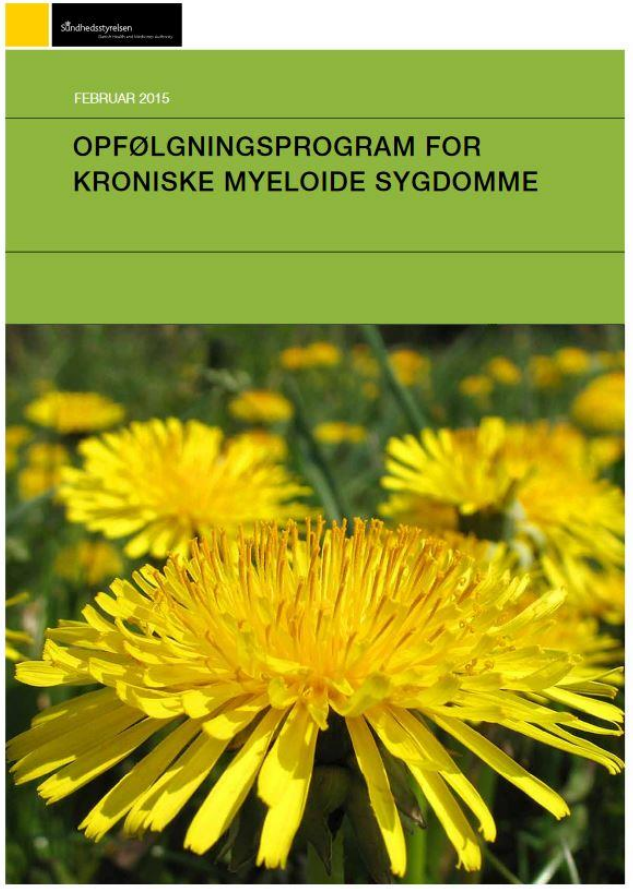

De nye pakkeforløb: Bedre fokus på senfølger ?

Evidens om senfølger

SUNDHEDSSTYRELSEN

Vidensopsamling på senfølger efter kræft hos voksne

2017

Bedre viden om senfølger

- https://www.cancer.dk/bedrevidenomsenfoelger/

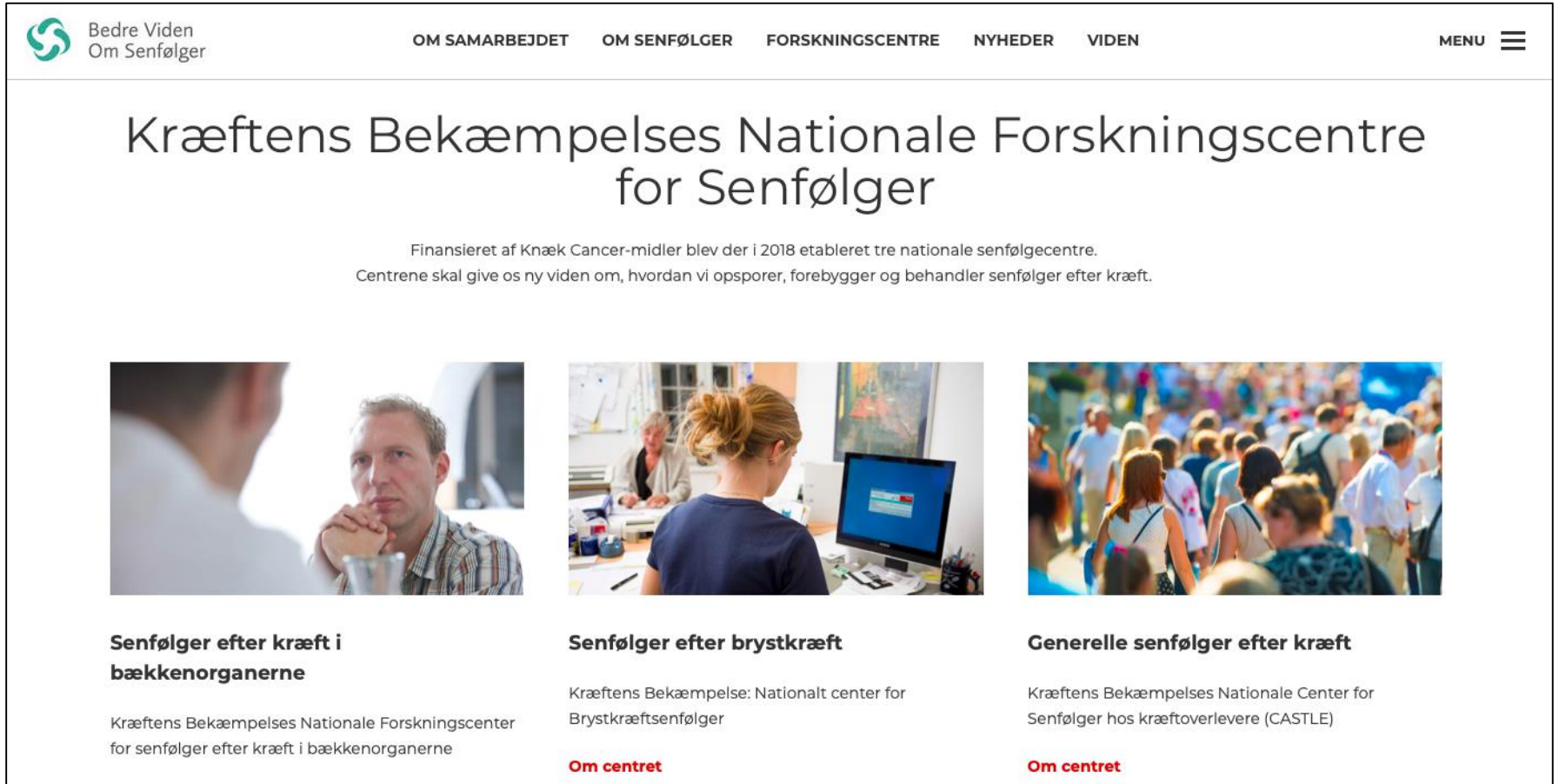

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

36 mio. kr. til 3 nye senfølgecentre i Danmark

1) National Klinik og Videnscenter for *Generelle Senfølger*
2) Nationalt Center for *Brystkræftoverlevere*
3) Nationalt Forskningscenter for Senfølger i *Bækkenorganerne*

ny viden om senfølger (forskning om, hvad hjælper for senfølgerne, databaser)

- forebyggelse af senfølger
- identifikation af senfølger
- behandling af senfølger

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

Sentølgertoreningen arbejder for at:

- Alle kræftpatienter skal løbende undersøges for senfølger ved hjælp af nationale fælles vurderingsredskaber og ved hjælp af nationale og lokale kliniske retningslinjer

- Alle kræftpatienter skal løbende informeres om senfølger og vejledes i, hvordan kræftpatienter/kræftoverlevere selv kan være med til at forebygge og leve et godt liv med senfølger

- Alle kræftpatienter med risiko for/eller har senfølger skal henvises til rehabilitering og behandling på specialiseret niveau

- At der oprettes Senfølgeklinikker med tilknyttet forskning og landsdækkende database på senfølgeområdet og klare henvisningsmuligheder

SENFØLGERFORENINGEN
- Et godt liv efter kræft

TAK

Vil du søtte foreningens arbejde og få glæde af medlemsskab,
så koster det kun 100 kr for et år

Telefonlinje Esther Zoe på: 40 44 78 48
Marianne Nord Hansen på: 29 82 28 74

Husk at se de 10 videofilm om senfølger på
www.senfoelger.dk (Senfølgerforeningens hjemmeside)